

כתבי ישראל כהן

היוצר, עד שהוא מתחיל להתנבא כמוהו במחנה. מבקרים בעלי שיעור קומה נדבקים בחטיבה של יצירה, שנתעכלה ברמס ועוררה את תגובתם, והריהם מערים עליה ואל תוכה כל מה שהעניק להם הטבע. היצירה הפיוטית או המוסיקלית משמשת לו לפי זה למבקר חומר, זימון, שעת רצון. וכשם שכל יוצר רשאי לגשת לטבע או לאדם ולשפוך עליהם את רוחו לצורך להם את הצורה הנשאפת, כך רשאי המבקר לגשת לכל יצירה של זולתו ולעשותה נושא ליצירה שלו. המבקר הוא אינפוא יוצר ומחדש וכל מה שהוא אומר על יצירה, נחשב מלבו. הביקורת היא רשות של יצירה עצמית, סוג של ספרות יאמנות והמבקר הרציני מכהן בכהונה גדולה כעמיתו ויוצר המבוקר. איש הביקורת היוצרת, בורא עולמות וצר דיוקנאות ומתאר פרשיות חיים ויושב על האבנים ככל יוצר.

אלא שעדיין לא הוסבר לנו, למה לו למבקר, שהוא יוצר מקורי, להיוקק תחילה ליצירתם של אחרים, כפי "להיולק" ולהגיע על ידה ליצירה מקורית משלו. האין התינוך הנחוץ וההכרחי הזה, מפחית מערכו היוצר וממקוריותו? כהן קובע אף הוא, כי כשם שחזאית היא מציאותה של שותפות שבטעם ושבהערכה, כך וודאית היא קיומם של הפרשי טעם והערכה. עם זה אפשר לקבוע את חובות המבקר; להסביר את היצירה המסויימת ואת יוצרה; למי צות מהם הלכות טעם והנאה בכל השיעור האפשרי, להראות את היצירה ויוצרה בתוך אקלים מסויים, שהצמיח שכמותם בעבר ו"המצמיח גם עתה בדומה או בדומים להם; להבדילם מאחרים לטובה ולרעה ולהבליט את המחיצות האמיתיות החוצצות ביניהם ובין שאר היוצרים.

ברור לו למחברנו שמבקר שתונן בתי סוד של יצירה מקורית משלים כביכול מה שהחסיר היוצר. לצערנו אין מבקרים מסוג זה מצויים ביותר. הטיפוס השכיח הוא הרצונגוטי, המקצועי הבינוני, זה המתייחס על פי רוב אל מלאכתו בחוסר חיבה ו"ממילא גם בחוסר אחריות.

ולפי הנחותיו אלה, כותב מחברנו על "ג הסופרים המשמשים נושא למסות המ" כונסות בכרך הראשון. מהם: ביאליק, אחד העם, טשרניחובסקי, גנסין, ברנר, א.ד. גורן, שוהם, שטיינברג, שניאור, פיכמן, שמ"עוני, קבוק, דבורה בארון, ברשי, קלצקי, דינדרוק, עגנון, ברקוביץ, הזו, בורלא, א. שטיינמן, שלונסקי, קריב, י. הורביץ, ש. מלצר, ר' בנימין, וילקנסקי, רחל, בוקי בן יגלי, י. פרנהוף, הורודצקי, י. שנהר.

כל מסה ומסה כאן היא מגופה משוכללת, מהנה ומאלפת. הרצאת הדברים בה היא נלבבת ואין מסה שאין בה איזה חידוש ש"הוא, המוסיף גוון נוסף ליצירת הסופר וח"שף לעינינו איזה אור שהיה סתום מעינינו עד כה כה. משלש המסות על ביאליק, יוצא המשורר מסבר ומגדר יותר וכה דבריו על ה"ברכה": במכתול-פלאים עיצב ביאליק את דמות דיוקנה של הברכה; כי בה גילם את עצמו, את דביר חלומותיו, את קר"ש הקדשים אשר לנפשו. הברכה היא סמל חלומי הבהיר ונצחיות כמיתהו... בשיר הברכה נתגלה חרחם חכמתו; צלם דמות תבניתו, בלשון זהורית כזו, "מהרהר שר העולם את הרהוריו".

וכך מצא הוא זוית אור חדשה אצל כל סופר וסופר ויפה יפה הוא מתאים לראשו של טשרניחובסקי את שלושת כתרי הזהב אשר שר עליהם: כתרי של גבורה, כתרי של תורה וכתרי של יופי. "היופי היה יסוד החייתי, אופן ראותו, תמצית חייו... יותר מבכל משוררי ישראל בזמננו בולט בשירת טשרניחובסקי היסוד התורני, ההשכלתי, לא ברוח הקודש בלבד שר, אלא גם ברוח הדעת... שירתו נחצבה מספירת הגבורה. קול טשרניחובסקי, בכוח, בהדרגה. הגדרות יפות וקולעות כאלה אתה מוצא כאן גם בדבריו על כל יתר הסופרים ובכל מסה כאן ימצא המעיין כמה וכמה פניני מחשבה אשר יצמידן במיוחד ללבו.

אוצר הברקות ורעיונות מקוריים בעיני שירה ולשון והגות וחיי חברה אתה מוצא במסות המכונסות ב"שער ההבחנות" המסתיים במונוגרפיה המצויינת על י.א. זלקיני סוף. זה שהיה בלפי חוץ מיסינור ובחוכו בערה אהבתו העזה ללשון העברית והוא אשר העניק לנו את תירגומו העברי ל"רם ויעל" ול"איתאל" לשקספיר וליוג'רש, את האדם למילטון וכן תירגם את הברית החדשה.

רשימות על נושאים שונים שהם מיווג של הגות ושירה, מכונסות בכרך "שער ה"טעמים".

נאות, מלבבות ומלאות חן הן ארבע עשרה המסות הספרותיות-האמנותיות, על אישי המקרא, המכונסות בכרך "אישי ה"מקרא". כאן מעוצבות ביד מנוסה ומיוזתיהם האגדתיות של שלושת האבות וארבע האמהות ומיוצגים על ידם גם דיוקנאותיהם של אהרן, קורה, רות, חנה, שאול, דוד ואליהו הנביא. וכל דמות מאירה זוהרה המיוחד וכל דיוקן וטביעתו ונופו וטביעתו, על החי והצומח והדומם שבתוכו ועל ריחותיו ובשמינו והדי צליליו... הקורא נושא כאן במלוא דיאוחיו את אוזיה המרענן של תקופת המקרא הקדומה ומתודע אל כמה מגדולי אישיה ומתבשם מתחמתם.

כתבי כהן המקובצים הם מתנה נאה לקורא העברי והם יתפסו מקום חשוב בארון הספרים שלו.

זה עשרות בשנים עומד ישראל כהן על דוכן הסופרים ומדריך ומהנה את הקורא העברי במסותיו הספרותיות השנוניות ובימאמריו הפבליציסטיים המאלפים. עתה כי גם חלק ממסותיו אלה בארבעה כרכים גדולים ואותם חילק בארבעה שערים: "שער הסופרים", "שער ההבחנות", "שער הטעמים" ו"אישים מן המקרא".

כמבקר ספרותי, איחד כהן לעצמו שיהיה מיוחדת במשנת הביקורת. ואותה הוא מסביר בכשרון רב בשני פרקי הביקורת — "הביקורת בחינת יצירה", ו"יסוד ההליכה בביקורת" — הבאים בראש הכרך "ש"ע"ר הסופרים".

ידוע הויכוח הארוך והממושך בין הסופרים על טיבה של הביקורת ותעודתה. יש סוברים ומוכיחים, שהביקורת אינה יצירה, אינה אמנות העומדת ברשות עצמה, אלא טפל היא, פירושו והסברה היא לפרי רוחו של היוצר המקורי. ולפי זה תעודתו ו"אמנותו" היחידה של המבקר היא להנחות את הקורא, להסביר ולפרש לו את היצירה, לגרות את יצירה הקריאה שלו. ומביקורת כזו יש ליטול כמובן את עוקץ השלילה. ויש המרחיקים לכת ושוללים לגמרי את זכות קיומה של הביקורת. כי מלבד מה שאין כל כללים קבועים ומקובלים שהמבקר יוכל להיאחז בהם ולשפוט על פיהם, הרי ברור הוא, שאדם אשר לא הצליח בעצמו לכתוב שער או סיפור, מן הראוי ומן היושר הוא שתשולל ממנו הזכות לחוות דעת ולהגיב "מבינות" על פרי רוחם של יוצרים אשר ניסו והצליחו. ולא זו בלבד.

כבר הוכח ונתברר כי רוב המבקרים השוללים מתגייסים מאנשים מאוכזבים ו"ממורמרים אשר ניסו פעם בחייהם את כוח כשרונם בכתיבת שיר או סיפור ולא הצליחו ונכשלו ועתה הם מתנחמים ומתפצלים על כשלונם בכתיבת ביקורת שלילית וקטלנית על יצירותיהם של אלה שהצליחו ולא נכשלו.

ישראל כהן רואה בביקורת יצירה מקורית. כשם שהמשורר מסתכל בים ואומר "ברכי גפשי", מתבונן בהליכות החיים ושו"אל: "מדוע דרך רשעים צלחה, שלו כל בוגדי בגו", כך מתבונן המבקר בתנ"ך, ביצירתם של שקספיר, גיתה וביאליק ואומר עליהם מה שאומר. ואמירתו זו אינה באה לבאר את הסתום והנעלם בלבד שביצירותיהם, אלא את השקפת עולמו שלו, את טביעת עינו שלו ואת דעתו שלו על הבריאה ועל החשגתה ועל טבע הארץ ועל טבע ה"אדם. לפי זה גולק המבקר מאש חזונו של

כתבי ישראל כהן בארבעה כרכים, הוציא את ועד, תל-אביב תשכ"ב, 408, 297, 282, 255 עמ'.